

**UCH SHOXLI NERV (NERVUS TRIGEMINUS) VA YUZ NERVI
(NERVUS FACIALIS) KASALLIKLARINING QIYOSIY TAVSIFI:
ETIOLOGIYASI, KLINIK XUSUSIYATLARI, PROFILAKTIKASI VA
DAVOLASH USULLARI**

Islomjon Madaminov Qurbonali o'g'li

University of Business and Science "Umumkasbiy fanlar kafedrası" o'qituvchisi,

Kenjaboyeva Xalima Fazliddinovna

University of Business and Science "Tibbiyot kafedrası" o'qituvchisi,

Holmirzayeva Maftuna Baxodir qizi

University of Business and Science "Tibbiyot kafedrası" o'qituvchisi,

Abdujabbarova Nozima Abdurashid qizi

University of Business and Science Davolash ishi yo'nalishi 25-28 guruh talabasi,

Xosiyatxojayeva Iroda Ahmadali qizi

University of Business and Science Davolash ishi yonalishi 25-27 guruh

Tuhliboyev Muhammad ali Gulomjon o'g'li

University of Business and Science Davolash ishi yo'nalishi 25-14 guruh talabasi,

imadaminov1994@gmail.com

kenjaboyevaxalima@gmail.com

holmirzayevamaftuna@gmail.com

abdujabbarovanozima23@gmail.com

irodahosiyathojayeva@gmail.com

muhammadalituhliboyev1@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu annotatsiyada uch shoxli nerv (*Nervus trigeminus*) va yuz nervi (*Nervus facialis*) kasalliklarining etiologik, klinik va differentsial diagnostik xususiyatlari, ularning bir-biridan farqlari, sabablari, profilaktikasi va davolash usullari tahlil qilinadi. Ushbu ikki nervning patologiyalari, jumladan, trigeminal nevrалgiya va Bell falaji, simptomatik jihatdan o'xshash bo'lsa-da, ularning kelib chiqish mexanizmlari va davolash yondashuvlari tubdan farqlanadi. Tadqiqotda asosiy e'tibor klinik belgilar, diagnostik mezonlar va samarali terapevtik strategiyalarni aniqlashga qaratilgan. Natijalar shuni ko'rsatadiki, erta tashxis qo'yish va kompleks davolash usullari, jumladan, dori-darmonlar va fizioterapiya, kasalliklarning oldini olish va asoratlarni kamaytirishda muhim rol o'ynaydi.

Kalit so'zlar: Trigeminal nevrалgiya, Bell falaji, differentsial diagnostika, profilaktika, davolash, yuz nervi, uch shoxli nerv.

Аннотация. В данной аннотации анализируются этиологические, клинические и дифференциально-диагностические особенности заболеваний тройничного нерва (*Nervus trigeminus*) и лицевого нерва (*Nervus facialis*), их различия, причины возникновения, методы профилактики и лечения. Патологии этих двух нервов, включая тригеминальную невралгию и паралич Белла, несмотря на сходство клинических проявлений, существенно различаются по механизмам развития и

подходам к лечению. Основное внимание в исследовании уделено клиническим признакам, диагностическим критериям и эффективным терапевтическим стратегиям. Результаты показывают, что ранняя диагностика и комплексное лечение, включающее медикаментозную терапию и физиотерапию, играют важную роль в профилактике заболевания и снижении риска осложнений.

Ключевые слова: Тригеминальная невралгия, паралич Белла, дифференциальная диагностика, профилактика, лечение, лицевой нерв, тройничный нерв.

Abstract. This abstract analyzes the etiological, clinical, and differential diagnostic features of diseases of the trigeminal nerve (*Nervus trigeminus*) and the facial nerve (*Nervus facialis*), their differences, causes, methods of prevention, and treatment approaches. Pathologies of these two nerves, including trigeminal neuralgia and Bell's palsy, despite having similar clinical manifestations, significantly differ in their mechanisms of development and therapeutic approaches. The study primarily focuses on clinical features, diagnostic criteria, and effective therapeutic strategies. The results indicate that early diagnosis and comprehensive treatment, including pharmacotherapy and physiotherapy, play an important role in disease prevention and in reducing the risk of complications.

Keywords: Trigeminal neuralgia, Bell's palsy, differential diagnosis, prevention, treatment, facial nerve, trigeminal nerve

Kirish

Uch sholi nerv (*Nervus trigeminus*) va yuz nervi (*Nervus facialis*) kasalliklari zamonaviy nevrologiyaning eng dolzarb muammolaridan biri hisoblanadi. Ushbu nervlarning zararlanishi nafaqat bemorlarning jismoniy salomatligiga, balki ularning psixologik holati, ijtimoiy faolligi va hayot sifatiga ham sezilarli darajada salbiy ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa, trigeminal nevralgiya va Bell falaji kabi kasalliklar yuz sohasida og'riq, mimik mushaklar falaji, nutq va ovqatlanish jarayonlarining buzilishi bilan namoyon bo'lib, bemorlarda uzoq muddatli noqulaylik va nogironlik holatlarini keltirib chiqarishi mumkin.

Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (WHO) ma'lumotlariga ko'ra, nevrologik kasalliklar bugungi kunda dunyo bo'yicha nogironlik va sog'liq yo'qotilishining asosiy sabablaridan biri hisoblanadi. So'nggi yillarda nevrologik kasalliklar bilan yashayotgan insonlar soni keskin ortib, dunyo aholisining qariyb uchdan bir qismi turli xil nevrologik buzilishlardan aziyat chekayotgani qayd etilgan. Nevrologik patologiyalar tufayli yuzaga kelayotgan kasallanish, mehnat qobiliyatining pasayishi va o'lim ko'rsatkichlari ushbu muammoning global ahamiyatini yanada oshirmoqda.

O'zbekiston Respublikasida ham asab tizimi kasalliklari va boshqa surunkali noinfeksion kasalliklar sog'liqni saqlash tizimining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Jahon sog'liqni saqlash tashkilotining O'zbekiston bo'yicha hisobotlarida nevrologik va boshqa noinfeksion kasalliklarning aholi salomatligiga salbiy ta'siri ortib borayotgani, ularni erta aniqlash, profilaktika qilish va samarali davolash bo'yicha chora-tadbirlarni kuchaytirish zarurligi ta'kidlangan.

Klinik amaliyotda uch shoxli nerv va yuz nervi kasalliklari ayrim o'xshash belgilar bilan namoyon bo'lishiga qaramay, ularning anatomik tuzilishi, funksional vazifalari, etiologiyasi, patogenezi hamda davolash tamoyillari bir-biridan sezilarli darajada farq qiladi. Nervus trigeminus asosan yuzning sezuvchan innervatsiyasini va chaynash mushaklari faoliyatini ta'minlasa, Nervus facialis mimik mushaklar harakatini boshqarish, ta'm sezish hamda ayrim bezlar sekretsiyasini nazorat qilishda muhim o'rin tutadi. Shu sababli ushbu nervlarning zararlanishi turli xil klinik simptomlar bilan namoyon bo'ladi va differensial diagnostikani talab etadi.

Mazkur tadqiqotning maqsadi uch shoxli nerv va yuz nervi kasalliklarining anatomik-funksional xususiyatlarini o'rganish, ularning kelib chiqish sabablari, klinik belgilari, o'zaro farqlari, profilaktikasi hamda zamonaviy davolash usullarini ilmiy manbalar asosida tahlil qilishdan iborat. Tadqiqot natijalari ushbu kasalliklarni erta aniqlash, to'g'ri differensial diagnostika qilish va samarali davolash choralari tanlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Asosiy qism

Uch shoxli nerv (Nervus trigeminus) va yuz nervi (Nervus facialis) kasalliklarining etiologiyasi, klinik xususiyatlari, differensial diagnostikasi, profilaktikasi va davolash usullarining zamonaviy tahlili

Uch shoxli nerv (Nervus trigeminus) va yuz nervi (Nervus facialis) patologiyalari periferik nerv tizimining eng muhim va klinik amaliyotda ko'p uchraydigan kasalliklari qatoriga kiradi. Ushbu nervlarning zararlanishi bemorlarning nafaqat jismoniy salomatligiga, balki ruhiy holati, ijtimoiy faolligi va mehnat qobiliyatiga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi. Yuz sohasidagi og'riq sindromlari va mimik mushaklar faoliyatining buzilishi insonning kundalik hayot sifatini sezilarli darajada pasaytiradi. Shu sababli trigeminal nevralgia (TN) va Bell falaji (BF) nevrologiya, neyroxirurgiya hamda reabilitatsion tibbiyotning dolzarb muammolaridan biri hisoblanadi.

Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (WHO) va Global Burden of Disease (GBD) tadqiqotlari ma'lumotlariga ko'ra, nevrologik kasalliklar bugungi kunda dunyo bo'yicha nogironlik va sog'liq yo'qotilishining asosiy sababiga aylangan. 2021-yilda dunyo aholisining 3 milliarddan ortig'i turli nevrologik kasalliklar bilan yashagani aniqlangan. Nevrologik kasalliklar tufayli yuzaga keladigan kasallanish, nogironlik va erta o'lim ko'rsatkichlari 1990-yildan buyon 18 foizga oshgan. Ayniqsa, ushbu kasalliklarning 80 foizdan ortig'i o'rta va past daromadli mamlakatlar hissasiga to'g'ri kelishi sog'liqni saqlash tizimlari oldiga katta vazifalarni qo'ymoqda.

O'zbekiston Respublikasida ham nevrologik kasalliklar surunkali noinfeksion kasalliklar tarkibida muhim o'rin egallaydi. So'nggi yillarda mamlakatda nevrologik xizmatni rivojlantirish, zamonaviy diagnostika texnologiyalarini amaliyotga joriy etish, reabilitatsiya markazlari faoliyatini kengaytirish va aholining tibbiy savodxonligini oshirish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Magnit-rezonans tomografiya (MRT), kompyuter tomografiyasi (KT), elektromiografiya (EMG), elektronervografiya (ENG) va neyrofiziologik tekshiruvlarning amaliyotga keng tatbiq

etilishi periferik nerv tizimi kasalliklarini erta bosqichlarda aniqlash imkoniyatini oshirmoqda.

Trigeminal nevralgiyaning etiologiyasi va patogenez

Trigeminal nevralgiya uch shoxli nervning bir yoki bir nechta tarmoqlari zararlanishi natijasida rivojlanadigan surunkali og‘riq sindromidir. Kasallikning asosiy sababi sifatida nerv ildizining qon tomirlar tomonidan siqilishi ko‘rsatiladi. Ko‘pincha yuqori serebellar arteriya yoki boshqa qon tomirlari nerv ildiziga bosim o‘tkazib, uning mielin qavatining shikastlanishiga olib keladi. Natijada nerv tolalarida patologik impulslar hosil bo‘lib, kuchli og‘riq xurujlari yuzaga keladi.

Bundan tashqari, trigeminal nevralgiyaning rivojlanishiga quyidagi omillar sabab bo‘lishi mumkin:

- ✓ Multiple skleroz;
- ✓ Miya o‘smalari;
- ✓ Anevrizmalar;
- ✓ Bosh miya travmalari;
- ✓ Yuz-jag‘ sohasidagi jarohatlar;
- ✓ Surunkali sinusit va otitlar;
- ✓ Tish-jag‘ tizimi patologiyalari;
- ✓ Neyrodegenerativ kasalliklar;
- ✓ Metabolik buzilishlar.

Kasallik odatda 50 yoshdan oshgan shaxslarda ko‘proq uchraydi, ammo yosh bemorlarda ham kuzatilishi mumkin. Ayollarda erkaklarga nisbatan biroz ko‘proq qayd etiladi.

Trigeminal nevralgiyaning klinik belgilari

Kasallikning eng asosiy belgisi yuzning bir tomonida paydo bo‘ladigan kuchli, o‘tkir va qisqa muddatli og‘riq xurujlaridir. Bemorlar og‘riqni ko‘pincha:

- ✓ elektr toki urishi;
- ✓ pichoq sanchilishi;
- ✓ kuydiruvchi og‘riq;
- ✓ kuchli spazm

sifatida ta’riflaydilar.

Og‘riq bir necha soniyadan bir necha daqiqagacha davom etishi mumkin. Xurujlar kun davomida o‘nlab, hatto yuzlab marotaba takrorlanishi mumkin.

Og‘riqni qo‘zg‘atuvchi omillar:

- ✓ ovqat chaynash;
- ✓ gapirish;
- ✓ kulish;
- ✓ tish yuvish;
- ✓ yuzni yuvish;
- ✓ soqol olish;
- ✓ shamol tegishi;
- ✓ sovuq yoki issiq ovqat iste’moli.

Ko'pchilik bemorlarda "trigger nuqtalar" mavjud bo'lib, ushbu sohalarga tegish og'riq xurujini darhol qo'zg'atadi.

Bell falajining etiologiyasi va patogenezini

Bell falaji yuz nervining o'tkir periferik falaji bo'lib, yuz mushaklarining bir tomonlama falajlanishi bilan kechadi. Kasallikning aniq sababi to'liq aniqlanmagan bo'lsa-da, ko'pchilik tadqiqotchilar uning asosida virusli infeksiya va immun yallig'lanish jarayoni yotadi deb hisoblaydi.

Eng ko'p uchraydigan etiologik omillar:

- ✓ Herpes simplex virusi;
- ✓ Varicella-zoster virusi;
- ✓ Sitomegalovirus;
- ✓ Epstein-Barr virusi;
- ✓ Gripp va respirator infeksiyalar;
- ✓ COVID-19 bilan bog'liq asoratlari;
- ✓ Qandli diabet;
- ✓ Homiladorlik;
- ✓ Immunitet pasayishi;
- ✓ Gipotermiya.

Virus nerv kanalida shish hosil qilib, yuz nervining siqilishiga olib keladi. Natijada nerv impulslari mushaklarga yetib bormaydi va mimik mushaklar falaji rivojlanadi.

Bell falajining klinik belgilari

Kasallik odatda to'satdan boshlanadi va bir necha soat ichida rivojlanadi.

Asosiy simptomlar:

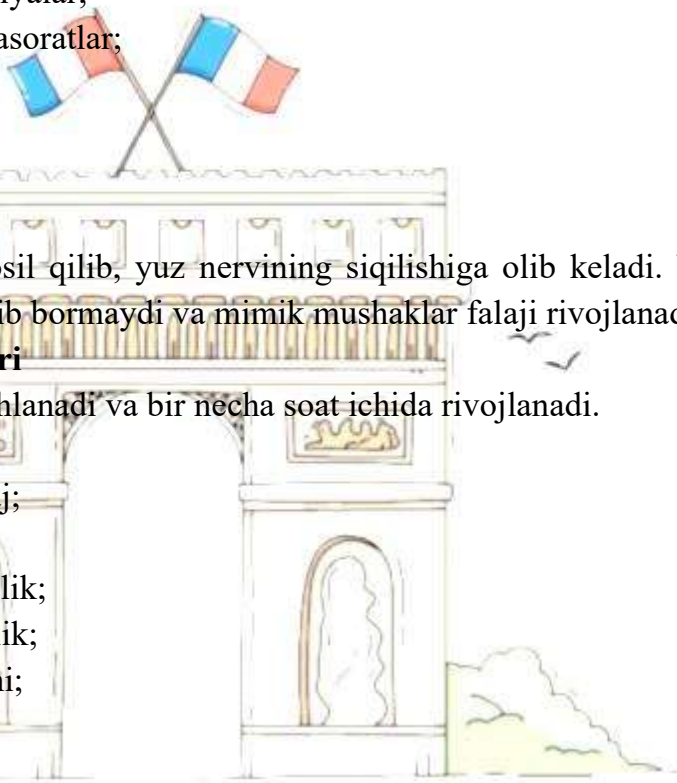
- ✓ yuzning bir tomonida falaj;
- ✓ qoshni ko'tara olmaslik;
- ✓ peshonani tirishtira olmaslik;
- ✓ ko'zni to'liq yuma olmaslik;
- ✓ og'iz burchagining osilishi;
- ✓ yuz assimetriyasi;
- ✓ tabassurning buzilishi;
- ✓ ovqat chaynashdagi qiyinchilik;
- ✓ nutq buzilishi.

Qo'shimcha belgilar:

- ✓ quloq orqasidagi og'riq;
- ✓ giperakuziya;
- ✓ ta'm bilishning pasayishi;
- ✓ ko'z yosh ajralishining buzilishi;
- ✓ og'iz qurishi;
- ✓ psixosotsial stress.

Ayrim bemorlarda kasallik tashqi ko'rinishdagi o'zgarishlar sababli depressiya va ijtimoiy izolyatsiyani ham keltirib chiqarishi mumkin.

Differensial diagnostika

MODERN EDUCATIONAL SYSTEM AND INNOVATIVE TEACHING SOLUTIONS

TN va BF klinik jihatdan yuz sohasiga tegishli bo'lgani uchun ayrim hollarda bir-biri bilan adashtiriladi.

Trigeminal nevralgiyada:

- ✓ asosiy simptom — og'riq;
- ✓ sezuvchi nerv zararlanadi;
- ✓ mimik mushaklar saqlanadi;
- ✓ yuz assimetriyasi kuzatilmaydi.

Bell falajida:

- ✓ asosiy simptom — falaj;
- ✓ motor nerv zararlanadi;
- ✓ mimik mushaklar faoliyati buziladi;
- ✓ yuz assimetriyasi rivojlanadi.

Tashxis qo'yishda quyidagi usullar qo'llaniladi:

- ✓ MRT;
- ✓ KT;
- ✓ EMG;
- ✓ ENG;
- ✓ laborator tekshiruvlar;
- ✓ virusologik tekshiruvlar;
- ✓ nevrologik funksional testlar.

Zamonaviy davolash usullari

Trigeminal nevralgiyani davolash

Dori vositalari:

- ✓ Karbamazepin;
- ✓ Okskarbazepin;
- ✓ Gabapentin;
- ✓ Pregabalin;
- ✓ Baklofen;
- ✓ Lamotigin.

Jarrohlik usullari:

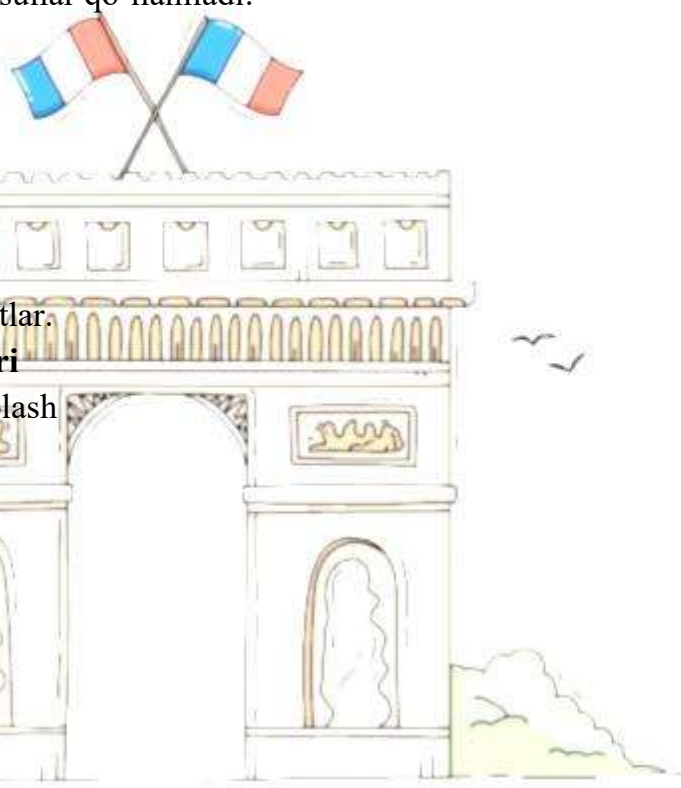
- ✓ Mikrovaskulyar dekompressiya;
- ✓ Radiochastotali termokoagulyatsiya;
- ✓ Gasser tuguniga ballon kompressiyasi;
- ✓ Glitserol rizotomiyasi;
- ✓ Gamma Knife radiokirurgiyasi.

So'nggi yillarda minimal invaziv neyroxirurgik usullar davolash samaradorligini sezilarli darajada oshirmoqda.

Bell falajini davolash

Medikamentoz terapiya:

- ✓ Prednizolon;
- ✓ Metilprednizolon;
- ✓ Asiklovir;

- ✓ Valasiklovir;
- ✓ Neyrotrop vitaminlar;
- ✓ Antioksidant preparatlar.

Reabilitatsiya:

- ✓ Elektrostimulyatsiya;
- ✓ Massaj;
- ✓ Mimik gimnastika;
- ✓ Akupunktura;
- ✓ Fizioterapiya;
- ✓ Kinesiterapiya.

Klinik kuzatuvlar shuni ko'rsatadiki, simptomlar boshlanganidan keyingi dastlabki 72 soat ichida boshlangan davolash yuz nervi funksiyalarining tiklanish ehtimolini sezilarli oshiradi.

Profilaktika

WHO tavsiyalariga ko'ra nevrologik kasalliklarning oldini olishda quyidagi choralar muhim hisoblanadi:

- ✓ sog'lom turmush tarziga rioya qilish;
- ✓ stressni kamaytirish;
- ✓ arterial bosimni nazorat qilish;
- ✓ qandli diabetni nazorat qilish;
- ✓ chekishni tashlash;
- ✓ alkogol iste'molini cheklash;
- ✓ jismoniy faollikni oshirish;
- ✓ to'g'ri ovqatlanish;
- ✓ uyqu gigiyenasiga rioya qilish;
- ✓ virusli infeksiyalarni o'z vaqtida davolash;
- ✓ immunitetni mustahkamlash.

Trigeminal nevralgiyada yuz sohasini sovuqdan himoya qilish, trigger omillardan saqlanish va stomatologik kasalliklarni o'z vaqtida davolash muhimdir. Bell falajida esa respirator virusli infeksiyalar profilaktikasi, organizmni sovqotirmaslik va immun tizimini mustahkamlash asosiy o'rin tutadi.

Xulosa

Uch shoxli nerv (Nervus trigeminus) va yuz nervi (Nervus facialis) kasalliklari periferik nerv tizimining eng muhim va klinik amaliyotda tez-tez uchraydigan patologiyalari qatoriga kiradi. Mazkur tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, trigeminal nevralgiya va Bell falaji yuz sohasi bilan bog'liq simptomlar orqali namoyon bo'lishiga qaramay, ularning etiologiyasi, patogenezi, klinik kechishi, diagnostik mezonlari hamda davolash tamoyillari o'zaro sezilarli darajada farqlanadi. Trigeminal nevralgiya asosan uch shoxli nervning sezuvchi tolalari zararlanishi natijasida yuzaga keladigan kuchli va paroksizmal og'riq sindromi bilan tavsiflansa, Bell falaji yuz nervining periferik zararlanishi oqibatida rivojlanadigan mimik mushaklar falaji va yuz assimetriyasi bilan namoyon bo'ladi.

Tadqiqot davomida ushbu kasalliklarning klinik xususiyatlarini chuqur tahlil qilish differensial diagnostikaning muhim ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatdi. Zamonaviy instrumental tekshiruv usullari, jumladan magnit-rezonans tomografiya (MRT), kompyuter tomografiyasi (KT), elektromiografiya (EMG) va elektronervografiya (ENG) kasalliklarni erta bosqichlarda aniqlash, nerv zararlanishining darajasini baholash hamda optimal davolash taktikasini tanlash imkonini beradi. Ayniqsa, simptomlar paydo bo'lgan dastlabki davrda to'g'ri tashxis qo'yilishi davolash samaradorligini sezilarli darajada oshiradi va asoratlarni rivojlanishining oldini olishga xizmat qiladi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, trigeminal nevralfiyada antikonvulsant preparatlar asosiy davolash vositasi hisoblanadi, dori terapiyasi samara bermagan hollarda esa zamonaviy neyroxirurgik usullar qo'llaniladi. Bell falajida esa kortikosteroid terapiya, antiviral preparatlar va fizioterapevtik muolajalar eng samarali davolash usullari sifatida e'tirof etiladi. Kasallikning ilk 72 soati ichida boshlangan davolash bemorlarning funksional tiklanish ko'rsatkichlarini sezilarli ravishda yaxshilashi ilmiy tadqiqotlar bilan tasdiqlangan.

Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti ma'lumotlariga ko'ra, nevrologik kasalliklar bugungi kunda dunyo bo'yicha nogironlik va sog'liq yo'qotilishining yetakchi sabablaridan biri hisoblanadi. Shu bois trigeminal nevralfiya va Bell falaji kabi periferik nerv tizimi kasalliklarini erta aniqlash, profilaktika qilish va samarali davolash nafaqat individual bemor salomatligini saqlash, balki jamoat salomatligini mustahkamlash nuqtayi nazaridan ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Profilaktika choralariga rioya qilish, xususan sog'lom turmush tarzini shakllantirish, virusli infeksiyalarni o'z vaqtida davolash, surunkali kasalliklarni nazorat qilish, immunitetni mustahkamlash, stress omillarini kamaytirish va yuz sohasini sovg'otishdan himoya qilish ushbu kasalliklarning rivojlanish xavfini kamaytirishga xizmat qiladi. Shuningdek, aholining tibbiy savodxonligini oshirish va nevrologik kasalliklar bo'yicha profilaktik targ'ibot ishlarini kuchaytirish ham muhim ahamiyatga ega.

Xulosa qilib aytganda, uch shoxli nerv va yuz nervi kasalliklarining etiologik, klinik va terapevtik jihatlarini chuqur o'rganish, zamonaviy diagnostika va davolash usullarini amaliyotga keng joriy etish hamda profilaktik choralarni takomillashtirish bemorlarning hayot sifatini yaxshilash, nogironlik holatlarini kamaytirish va sog'liqni saqlash tizimi samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Kelgusida ushbu kasalliklarning molekulyar-genetik mexanizmlarini chuqurroq o'rganish, yangi diagnostik markerlar va innovatsion davolash usullarini ishlab chiqish nevrologiya sohasining ustuvor ilmiy yo'nalishlaridan biri bo'lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. World Health Organization (WHO). *Neurological disorders: public health challenges*. Geneva: WHO Press, 2024.

<https://www.who.int>

2. World Health Organization (WHO). *Global health estimates: neurological conditions*. 2023.

<https://www.who.int>

3. National Institute of Neurological Disorders and Stroke (NINDS). *Bell's Palsy Information Page*. 2023.

<https://www.ninds.nih.gov>

4. American Academy of Neurology (AAN). *Practice guideline: trigeminal neuralgia management*. 2020.

<https://www.aan.com>

5. UpToDate. *Trigeminal Neuralgia: Clinical Features and Treatment*. Wolters Kluwer, 2024.

<https://www.uptodate.com>

6. UpToDate. *Bell Palsy: Diagnosis and Management*. Wolters Kluwer, 2024.

<https://www.uptodate.com>

7. Harrison's Principles of Internal Medicine. 21st Edition. McGraw-Hill Education, 2022.

8. Bradley and Daroff's Neurology in Clinical Practice. 8th Edition. Elsevier, 2022.

9. O'zbekiston SSV klinik protokollar va assotsiatsiyalar

